

تدوین اصول و مفاهیم هویت بخش در معماری ایران (با تاکید بر گرایش ها، مؤلفه ها و مصادیق در معماری معاصر ایران)

ساسان آزاد دولت^۱، محمد حسن فلاح^۲، سید محمد حسین ذاکری^۳، امین حبیبی^۴

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه شیراز، شیراز
^۲ استادیار و عضو هیئت علمی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه شیراز، شیراز
^۳ استادیار و عضو هیئت علمی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه شیراز، شیراز
^۴ استادیار و عضو هیئت علمی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه شیراز، شیراز

چکیده

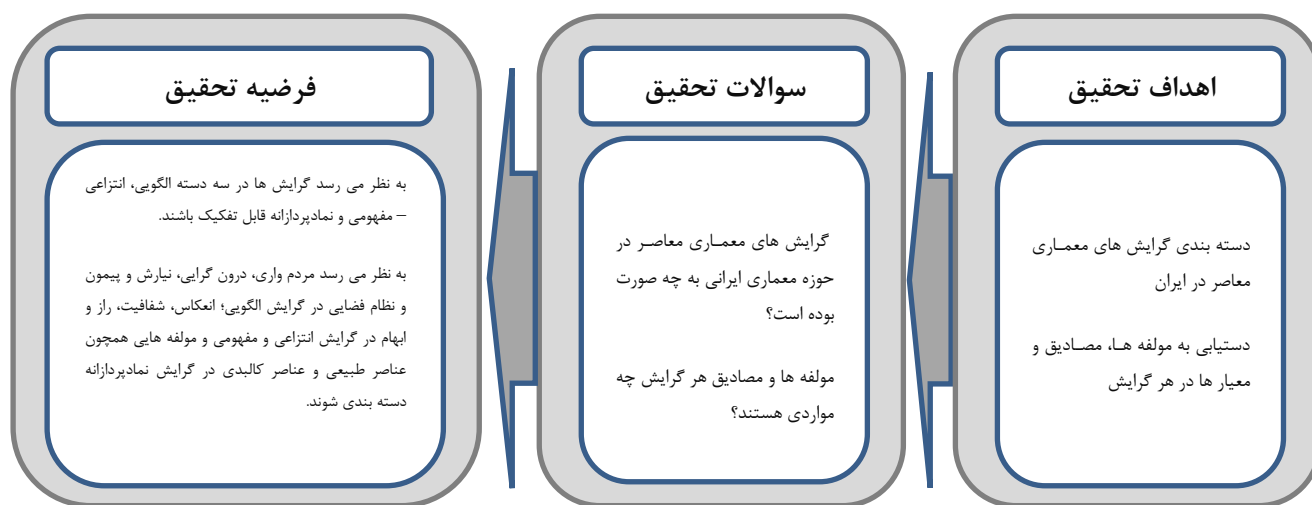
مفاهیم و اصول معماری ایرانی به عنوان میراثی ارزشمند که ریشه در فرهنگ و سبک زندگی متناسب با ایران را دارا هستند و همچنین تاثیر پذیری از اقلیم هر منطقه، از گذشتگان به ما به ارث رسیده و در عصر حاضر با تنوع و تعدد سبک های معماری خطر فاصله گرفتن از آنها احساس می شود. در این میان معماران صاحب سبک ایرانی به صورت پراکنده اصولی را برای این معماری مطرح ساخته اند، اما به دلیل عدم پوشش همه جانبه از یک سو و دسته بندی نشدن مؤلفه های گرایش های موجود آمده در دوران معاصر و عدم تبیین مصداق برای هر یک باعث شده تا علاقه مندان به معماری این سرزمین نتوانند به گونه ای درخور، ادامه دهنده مفاهیم هویت بخش معماری ایران باشند. هدف این مطالعه دسته بندی گرایش های معماری معاصر ایران و سپس دستیابی به مؤلفه ها و مصادیق هر گرایش می باشد.

پژوهش حاضر به لحاظ ماهیت موضوع از گونه استدلال منطقی است؛ لذا در انجام این پژوهش، برای جمع آوری اطلاعات از تکنیک هایی مثل اسناد و مدارک در بستر مطالعات کتابخانه ای استفاده شده است و تلاش گردیده تا در چارچوبی با دیدگاهی توصیفی- تحلیلی به بررسی و شناسایی شاخصه های مطرح شده توسط اندیشمندان صاحب نظر در حوزه معماری ایران پرداخته شود و با توجه به این موارد به شناخت گرایش های ایجاد شده در دوره معاصر بیانجامد. در کنار این مهم، با دسته بندی مؤلفه هایی برای هر گرایش و مصادیق و نمود هر مؤلفه تلاش گردیده تا موارد مورد تدقیق قرار گیرد. نتایج بررسی سه گرایش الگویی، انتزاعی - مفهومی و نمادپردازانه، هر یک به تفکیک مؤلفه ها و مصادیق و معیارهای هر یک را نشان می دهد.

واژه های کلیدی: معماری ایرانی، معماری معاصر، هویت، مفاهیم هویت بخش.

۱- مقدمه

"با صحیح شمردن این فرض که معماری ظرف زندگی است و زندگی یعنی شیوه زیست و ارتباط انسان ها که از فرهنگ جامعه برخاسته است در نتیجه معماری دارای هویتی است که اولاً بیانگر ارزش های حاکم بر جامعه است، دوماً مبین ارزشهایی است که جامعه به آنها تمایل دارد، سوماً بیانگر عوامل هویت فرهنگی پدیدآورنده آن است." (طبسی ۱۳۸۶، ۳۶۹) لذا توجه به نحوه شکل گیری معماری در تمامی جوامع علی الخصوص ایران که دارای پیشینه معماری غنی می باشد، مسئله ای مهم ارزیابی می شود. "مردم هر فرهنگی با توجه به گذشته و تاریخ خود، نمادها و سمبلهای هویت سازی دارند که از جمله این نمادها می توان به نمادهای ملی و دینی اشاره کرد." (مهدوی پور ۱۳۷۷، ۵۸) معماری ایران نیز با توجه به این نمادها و فرهنگ و اقلیم خاص خود اصولی را در طی قرون متمادی پایه ریزی نموده است. حال این سوال مطرح می شود که این اصول و شاخصه ها کدامند؟ گرایش های معماری معاصر در حوزه معماری ایرانی به چه صورت بوده است؟ مولفه ها و مصادیق هر گرایش چه مواردی هستند؟ اهداف، سوالات و فرضیه های تحقیق در نمودار ۱ آورده شده است.

نمودار ۱. اهداف، سوالات و فرضیه های تحقیق ماخذ: نگارندگان

برای نیل به پاسخ این سوال ها و درک و شناخت شاخصه و اصول معماری ایران، شناخت نظریه پردازان و اندیشمندان معاصر معماری ایرانی و بررسی دیدگاه های آنها حائز اهمیت است. معماری ایرانی در دوره معاصر توسط چندین اندیشمند بررسی شده که می توان به اصول پنج گانه پیرنیا که شامل مردم واری، پرهیز از بیهودگی، نیارش، خودبسندگی و درون گرایی و اصول مطرح شده توسط دیبا که درون گرایی، مرکزیت، انعکاس، پیوند معماری با طبیعت، هندسه، شفافیت و تداوم، راز و ابهام و تعادل موزون _ توازن حساس می باشند اشاره کرد. سید حسین نصر نیز از گذرگاه فلسفه چندین اصل را بیان می کند. اردلان، صارمی، فلامکی و ابوالقاسمی نیز به نوبه خود هر یک مواردی را برای معماری ایران بیان کرده اند.

در مطالعه حاضر با دیدگاهی توصیفی _ تحلیلی در خصوص شاخصه های مطرح شده توسط اندیشمندان حوزه معماری ایرانی، یافتن مفاهیم هویت بخش و نحوه بروز و نمود آن در معماری معاصر مد نظر بوده است. این پژوهش می تواند با ارائه اصول مطرح شده توسط اندیشمندان، گرایش های ایجاد شده در معماری معاصر و نمود مولفه های هر گرایش را تبیین و در شناخت معیارهای آنها در جهت بازشناسی و بکارگیری مفاهیم منطبق با فرهنگ و کهن الگوهای ذهنی معماری ایران ثمربخش باشد.

۲- مفاهیم و اصول در معماری ایران:

انسان مداری خاصیت اصلی معماری کهن ایران است که انسان را محوریت اصلی در خلق فضاها قرار می دهد. آن چیزی که فضای معماری ایران را خلق می کند، اصول پویایی هستند که از نیازهای اقلیمی، فرهنگی و اعتقادی نشأت می گیرد." برای درک معماری ایرانی می توان با بررسی اصول بناهای سنتی ایران و دریافت حکمت و عقاید حاکم بر آنها عناصر هویت ساز معماری سنتی را دریافت." (بمانیان و دیگران ۱۳۸۹، ۵۷) در میان پژوهش های انجام گرفته می توان به دو رویکرد که بیشتر به معماری ایران و جهان توجه داشته اند اشاره کرد: رویکرد اول، عمدتاً توجه تاریخی و باستان شناسانه است که می توان به گیرشمن، ایهام پوپ، آندره گدار و دکتر پیرنیا با این نگاه اشاره کرد. رویکرد دوم، با شناخت نمونه هایی از آثار معماری به بررسی تغییرات بوجود آمده در آنها در طی ادوار مختلف می پردازد که بناها عمدتاً به صورت شکلی مورد توجه قرار می گیرند. در نگاهی دیگر شیوه گونه شناسی معماری ایران، "ویژگی های معماری ایران مربوط به مساجد، کاخ، ارگ، خانه، آرامگاه و معبد و همچنین ریخت شناسی (گنبد، منار، سردر ورودی یا پیش طاقه، پله، حیاط، ایوان، حیاط چهار ایوانه) بازتاب یافته است که هر دو آنها به صورتی، ایده ها و ارزش های معینی را القا می کند." (میرفندرسکی ۱۳۷۴، ۱۴) "معماری به این دلیل که افرادی با اندیشه های متفاوت با آن درگیرند، از زوایای گوناگون مورد توجه قرار گرفته است. در این میان و در حوزه اندیشه بیشترین کسانی که به معماری پرداخته اند، اندیشمندان اهل فلسفه اند و در رابطه ای تعاملی بیشترین تماس و برخورد اندیشه ای معماران نیز با اهل فلسفه بوده است." (پور جعفر و دیگران ۱۳۸۶، ۹۷) در ادامه مطلب با اشاره به معماران صاحب نظر در حوزه معماری ایرانی مطالب مطرح شده توسط آنها به عنوان ویژگی ها و شاخصه های معماری ایرانی تبیین می گردد.

۲-۱- به اعتقاد دیبا " در مطالعه معماری ایرانی و استخراج مفاهیم، مبانی و ویژگی های آن کاملاً روشن است که اساس و شالوده اصلی در فلسفه وجودی این سرزمین بوده است و در نتیجه، مطالعه آن بدون عمیق شدن در مسائل اجتماعی، فرهنگی، دینی و ادبی ناممکن است و روش تطبیقی رفت و برگشتی بین قالب (صورت) و فلسفه اجتناب ناپذیر می باشد." (دیبا ۱۳۷۸، ۹۷) اصول مطرح شده توسط دیبا " درون گرایی، مرکزیت، انعکاس، پیوند معماری با طبیعت، هندسه، شفافیت و تداوم، راز و ابهام، تعادل موزون _ توازن حساس می باشد. (دیبا ۱۳۷۸، ۱۰۶-۹۷)

۲-۲- صارمی در بیان سیر تحول نقد معماری ایران، از هویت به عنوان مظهر تناقضات در معماری ایرانی یاد می کند. از آنجا که به اعتقاد او هویت نسبتی قدرتمند با گذشته دارد، راه حل ظهور هویت در معماری را به اقتباس سمبلیک از گذشته محدود کرده است. این اقتباس، گاهی انتزاعی و برگرفته از فضای ذهنی و شاعرانه و گاهی مستقیم و بدون بروز پیچیدگی و ابهامات زیرکانه است. (شایان ۱۳۸۵، ۱۳۴-۱۳۳) صارمی " مشخصه های معماری سنتی را کمال گرایی، رمز و راز (چند بنیانی)، واجد مرکزیت (حیاط مرکزی)، تداوم، اشتراک و همبستگی و در عین داشتن عناصر مشترک، متمایز بودن در منطقه " می داند. (صارمی ۱۳۷۶)

۲-۳- سید حسین نصر اندیشمندی در حوزه فلسفه است که در حوزه معماری نیز ویژگی های معماری و بخصوص معماری ایرانی را تبیین کرده است. وی معتقد است که: " سیطره معنویت، اتحاد زیبایی و سودمندی، یکپارچگی، هماهنگی با محیط، شناخت عمیق مصالح، خلق معماری بر پایه کیهان شناسی مقدس و دانش مقدس، آمادگی برای پذیرش تغییر نیازها و تغییر شرایط و در همان حال وفادار ماندن به حقیقتی ازلی در همه دوره های معماری اسلامی ایران و به نحوی در ایران قبل از اسلام منعکس است." (نصر ۱۳۷۴، ۴۹)

۲-۴- نادر اردلان به عنوان معماری با سابقه اصولی را از موارد مهم می داند. (اردلان ۱۳۷۴، ۱۶) بینش نمادین، انطباق محیطی، الگوی مثالی باغ بهشت، مقیاس انسانی و مشارکت اجتماعی، نظام های فضایی مثبت و نوآوری از آن جمله هستند.

۲-۵- محمد کریم پیرنیا از معماران صاحب نظر در حوزه معماری سنتی ایران است. او پنج اصل را به عنوان مشخصه های معماری سنتی ایران معرفی می کند. " اصول مردم واری، پرهیز از بیهودگی، نیارش، خودبسندگی و درون گرایی را مشخصه

معماری سنتی در ایران از دوران باستان تا اوج معماری ایران در دوره اسلامی می‌داند." (پیرنیا ۱۳۸۲، ۲۶) جدول زیر دیدگاه اندیشمندان صاحب نظر در مورد مشخصه‌ها و مفاهیم مطرح شده در معماری ایران را نشان می‌دهد.

جدول ۱. دیدگاه اندیشمندان صاحب نظر در مورد مشخصه‌ها و مفاهیم مطرح شده در معماری ایران

ردیف	مفاهیم هویت بخش	اندیشمندان صاحب نظر	شاخصه	توضیحات تکمیلی
۱	مرکزیت	داراب دیبا	تنظیم کننده تمام فعالیت‌ها	ویژگی موازی با درونگرایی است و اصل و مرکز فضا را در قسمتی قائل است که نقطه عطف و عروجی استثنایی در آن رخ می‌دهد.
		صارمی	حیاط مرکزی	
۲	انعکاس	داراب دیبا	به کمال رساندن شکل و تصویر	کلیتی بصری حاصل از عناصر کالبدی در قالب محور بندی‌هایی حساب شده و منظم برای به کمال رساندن شکل و تصویر است.
۳	پیوند معماری با طبیعت_ حضور طبیعت	داراب دیبا	۱- آب ۲- نور ۳- گیاهان	بکارگیری آب و نور و گیاه از مهمترین مفاهیم و عناصر طبیعی در معماری ایران است.
	همانگی با محیط	سید حسین نصر		
۴	هندسه	داراب دیبا		طراحی هندسی ایرانی تنها از عملکردهای مادی و بوم شناختی تبعیت نمی‌کند. در هندسه این سرزمین بحث علم و رشد ریاضی اعداد و ترکیبات پیچیده جبر همراه با حس شهودی بوده است و این دو که تکمیل کننده آثار هنری محسوب می‌شوند جدایی ناپذیر هنر (حس) و علم (عقل) را در تمدن‌های غنی و جهان اسلام نشان می‌دهند. (دیبا ۱۳۷۸)
		شیخ زین الدین		
۵	شفافیت و تداوم	داراب دیبا	نظام سلسله مراتبی	در بیان اصل سلسله مراتب و مفهوم پرده‌های وصل دهنده یکی از خصوصیات معماری ایران برقراری تداوم مکانی می‌باشد. نقطه مقابل مفهوم فضای بسته و تمام شده مفهوم شفافیت و تداوم قرار دارد؛ در چنین فضایی، مسیر حرکت انسان و یا نگاه او در تداومی پیوسته صورت می‌گیرد. (دیبا ۱۳۷۸)
		صارمی		
۶	راز و ابهام	داراب دیبا	عظمت معنوی در کمال سادگی و خلوص در ترکیب اینیه	در عین سادگی هندسه، غنی بودن آن موجب پیدایش ساختمان‌هایی شده است که کمال خود را در منظر و تصویری کامل القا می‌کند.
		صارمی	چند بنیانی بودن	
۷	تعادل موزون _ توازن حساس	داراب دیبا	تعادل به ساختمان و محیط طبیعی	عناصر کالبدی در هر مکان و جای خود حضور خویش را مشخص نمایند و هر کدام پاسخی باشد به محیط.
۸	مقیاس انسانی	اردلان	توجه به تناسبات طلایی بدن انسان	در نظر گرفتن مقیاس انسانی فضا برای فراهم آوردن آسایش
	مردم‌واری	پیرنیا	هم جنبه معماری و هم سازه	
۹	پرهیز از بیهودگی	پیرنیا		الف) یکی از وجوه پرهیز از بیهودگی در معماری، پرهیز از بی‌اندازگی

				است. (ب) این مبحث بیشتر در حوزه تزئینات بنا مطرح می شود. (ج) توجه به تجارب ساخت و بازده روش ها، بخشی از پرهیز از بیهودگی است.
۱۰	درونگرایی	داراب دیبا پیرنیا	محرمیت	الف) درونگرایی در هر منطقه ای تابعی از اقلیم و فرهنگ آن منطقه است. (ب) حریم و محرمت که از مولفه های درونگرایی محسوب می شود، در معماری ایران لایه لایه است و هر لایه می تواند در کنار یا درون لایه دیگر قرار گیرد مانند حیاط اندرونی که در کنار حیاط دیگری به نام حیاط بیرونی جای می گیرد.
۱۱	پیمون و نیارش	پیرنیا		الف) اندازه های خرد یکسان را پیمون می گویند. (ب) پیمون و مدول کاملا با هم متفاوت هستند؛ مدول، بناهای کاملا مثل هم و پیمون، بناهای متنوع و متفاوت را می سازد. (ج) نیارش نیازمند تسلط معمار به مصالح و استاتیک می باشد.
۱۲	خود بسندگی	پیرنیا	ایدری و بوم آورد	الف) خودبسندگی در معماری علاوه بر مصالح، می تواند در حوزه روش های طراحی و تکنیک های ساخت هم مورد توجه قرار گیرد. (ب) از جمله نتایج خود بسندگی، صرفه جویی در انرژی و هزینه هاست زیرا مصالح بومی هم با اقلیم سازگارند و هم هزینه های حمل و نقل را کاهش می دهند.
۱۳	نظام فضایی	تقوایی	ساختار نظام فضایی در معماری ایران: الف) جهت گیری ب) مرکز گرایی ج) محوریت عمودی	الف) جهت گیری: جهت گیری، مختصات فضایی و کرانمند بنا را به مختصات نا کرانمند آن می رساند. این ساختار با تعیین خطوط مستقیم فضاها و مکان ها، فضای آن را به مختصات متعالی آن متصل می سازد. ب) مرکز گرایی: ساختار مرکز گرایی در نظام فضایی معماری ایران به مرکز وضعیتی مهم تر و زیبایی متعالی تر از بخش های دیگر اعطا کرده است. ج) محوریت عمودی
			انواع نظام فضایی معماری ایران: نظام سلسله مراتب مفهومی	الف) نظام فضایی مرکزی: شامل نظام فضایی می باشد که در آن فضاها در اطراف یک نقطه مرکزی پوشیده یا سرباز انسجام یافته اند. ب) نظام فضایی محوری: شامل نظام فضایی می باشد که در آن فضاها در اطراف یک محور افقی شکل پذیرفته اند؛ مانند بازارهای شهرهای سنتی

ماخذ: نگارندگان

۳- بازشناسی هویت معماری ایران در قالب گرایش های نو:

با تامل در معماری معاصر ایران شاهد هستیم که معماران با سه رویکرد متفاوت به موضوع معماری ایرانی گرایش دارند. گروهی با بازگشت به گذشته و تاریخ کهن ایران سعی دارند تا به «الگو» هایی دست یابند، گروهی نیز با استفاده از «مفاهیم» معماری ایرانی و «هنر انتزاعی» به دنبال نزدیک کردن معماری خود با معماری ایرانی هستند؛ دسته ای نیز با بکارگیری «نمادهای شاخص» مورد استفاده در گذشته این مهم را دنبال می کنند.

۳-۱- گرایش الگویی به معماری ایران:

در این مدل با نگاهی به اجزا و عناصر تشکیل دهنده اثر معماری و همچنین درک عمیق مفاهیم مطرح شده در معماری این سرزمین تلاش گردیده با الگوگیری صحیح و درست از موضوع مورد طراحی، به شبیه سازی آن معماری با الگویی که دارای غنا و ارزشمندی خاصی بوده، بیانجامد.

جدول ۲. گرایش الگویی به معماری ایران ماخذ: نگارندگان

مرحله اول: شناخت مولفه های الگویی در معماری ایران	مردم واری	درون گرایی	پرهیز از بیهودگی	نیارش و پیمون	خود بسندگی	نظام فضایی	هندسه
مرحله دوم: نمود مولفه های الگویی در معماری ایران	<ul style="list-style-type: none"> - بلندا و پهنای فضا در برنامه کار معماری - تاثیر گذار در حوزه آرایش معماری مثل شکل، نوع و تزئین روشنندان - دخیل در سازه بنا برای رسیدن به فضای مناسب و دلپذیر - توجه به تعداد مخاطبان و نوع رفتار انسان ها - تناسبات بنا براساس تناسبات انسانی 	<ul style="list-style-type: none"> - حیاط مرکزی نشانه ای از درونگرایی در مناطق گرم و خشک - در بناهای حوزه شمالی و ساحلی ایران، طبیعت، منظره قابل مشاهده از داخل عمارت است نه حضور و زندگی افراد - «حیاط بیرونی» - عرصه ای از معماری درونگراست که مابین بیرون و درون قرار دارد. 	<ul style="list-style-type: none"> - ادغام چند پاسخ در یک عمل - توجه به تجارب ساخت و بازده روش ها یا مصالح ساخت بنا - تزئینات بنا 	<ul style="list-style-type: none"> - نیارش عامل موثر در دستیابی به ضابطه هر مکان - ایستایی بنا - پیمون موجب خلاقیت می شود. 	<ul style="list-style-type: none"> - بوم آورد بودن مصالح و روش های ساخت - خودبسندگی تا آنجا که صرفه جویی و دوام را در پی داشته باشد قابل پیشبرد در طراحی است. 	<ul style="list-style-type: none"> - نظام سلسله مراتب فضایی و معماری ایرانی دارای ساختار «جهت گیری»، «مرکزگرایی» و «محوریت عمودی» می باشد. 	<ul style="list-style-type: none"> - تبعیت از عملکردهای مادی و بوم شناختی - غنا و ترکیبات حساب شده اقلیمی - استفاده از محاسبات دقیق همراه با حس شهودی
مرحله سوم: شناخت معیار و شاخص های مولفه های الگویی در معماری ایران	<ul style="list-style-type: none"> • معماری مردم وار در هر دوره تابع روش زندگی مردم است. • از جمله نتایج درون گرایی معماری ارزش نهادن به انسان و ارزش های وجودی اوست. • انجام عملی که کارایی دارد و مورد آزمایش قرار گرفته و به جنبه های زیبایی شناسانه آن هم توجه شده باشد نشان دهنده پرهیز از بیهودگی است. • نظام پیمون تابع هندسه ای می باشد که عوامل زیادی همچون مصرف، نوع عملکرد مخاطب، میزان نورگیری و ... در انتخاب هندسه آن موثرند. • خود بسندگی باعث ارزانی، دسترسی سریع و دوام مصالح می شود؛ صرفه جویی در انرژی و هزینه ها نیز از مزایای خودبسندگی می باشد. • شیوه بهره مندی از فضا در معماری ایرانی، شیوه ای درونگرایانه بوده که در آن همواره «مکانی» را برای مرکز و یافتن خویشتن تشخیص بخشیده است. 						

- در هنر و معماری ایران، هندسه دارای مفهوم و اهمیت ویژه ای است و مسائل مادی و اقلیم، با پشتوانه مسائل شهودی در نظر گرفته می شود.
- بخش بزرگی از سرزمین ایران دارای آب و هوای گرم و خشک با بارندگی کم همراه با طوفان های شن و آفتابی سوزان است. سازندگان بناهای این مناطق با شناخت ویژگی های محلی، جغرافیایی، خانه را طوری طراحی کرده اند که هر نوع ارتباط مستقیم با عوامل جغرافیایی یاد شده، قطع و محیطی امن برای هر خانه فراهم گردد. (معماریان ۱۳۷۳)

۳-۲- گرایش انتزاعی و مفهومی به معماری ایران:

در این روش با استفاده از مفاهیم بکارگرفته شده در معماری ایرانی می توان طرحی معمارانه و در عین حال با خلاقیتی مضاعف را ایجاد نمود. مفاهیمی همچون انعکاس از طریق بهره گیری از آب و آینه؛ و شفافیت در محیط از طریق گشایش های فضایی یا پیوند معماری با طبیعت که همگی به نحوه نگاه معمار امروزی بستگی دارد. در این گرایش همچنین می توان با استفاده از روایت ها و انتزاعی کردن داستان ها و اشعاری که به ذهن مخاطب ایرانی نزدیک است و استفاده از آنها در طراحی، ارتباط بیننده و اثر بوجود آمده را تحکیم بخشید.

جدول ۳. گرایش انتزاعی و مفهومی به معماری ایران

مرحله اول: شناخت مولفه های انتزاعی و مفهومی در معماری ایران	انعکاس	شفافیت	مرکزیت	پیوند معماری با طبیعت	راز و ابهام	تعادل موزون - توازن حساس
مرحله دوم: نمود مولفه های انتزاعی و مفهومی در معماری ایران	- آینه های ما بعد طبیعی مساجد چهار ایوانی - قرارگیری عنصر انعکاس دهنده (سطح آب) در مرکزیت فضای معماری	- گشایش های فضایی در محور افقی و عمودی که دورنما و منظر را نشان می دهد.	- تنظیم کننده تمام فعالیت ها - اصل و مرکز فضا در قسمتی است که نقطه عطف و عروجی استثنایی در آن نقطه رخ می دهد.	- قرارگیری فضاهای نیمه باز و نیمه بسته در یک روند سلسله مراتبی به نحوی که در قلب طبیعت و اجزا عناصر آن تجلی کند.	- احساس عظمت معنوی در کمال سادگی و خلوص در ترکیب آینه	- بکار بردن گنبد در شهرهای کویری و مناطق دیگر در ایران که در تعدیل و تنظیم کیفیت هوا موثر است.
مرحله سوم: شناخت معیار و شاخص های مولفه های انتزاعی و مفهومی در معماری ایران	<ul style="list-style-type: none"> • شفافیت در مقابل فضای بدون روزنه و بسته مطرح می شود تا محیط برای انسان قابل پیش بینی باشد. • مرکزیت در فضای معماری یکی از ویژگی های موازی با مسئله درون گرایی است. • همدلی و احترام به طبیعت ریشه های عمیق فرهنگی دارد و همزیستی مسالمت آمیز انسان، معماری و طبیعت در معماری سنتی ایران کاملاً مشهود است. (دیبا ۱۳۷۸) • راز و ابهام موجب به تفکر واداشته شدن انسان، نسبت به حضور خود در فضا می شود. • تعادل موزون-توازن حساس بیشتر به پیوند ارگانیک و همزیستی بنا و اقلیم محیط اشاره دارد. 					

ماخذ: نگارندگان

۳-۳- گرایش نماد پردازانه به معماری ایران:

نشانه ها و نمادهای معماری ایرانی در مناطق مختلف باعث ایجاد هویت برای هر شهر و اقلیم خاص آن می شوند. برای خلق فضایی با هویت ایرانی، هنگامی که امکان استفاده از مفاهیم یا بکارگیری الگوی معماری ایرانی بدلیل عملکرد خاص موضوع

دشوار است، می توان از نمادها و نشانه های مربوط به هر منطقه بهره جست. نمادها می توانند بکارگیری عناصر طبیعی در طراحی یا عناصر کالبدی و شاخص های شکلی باشند که با در نظر گرفتن اقلیم، عنصر و نحوه بروز آن بررسی می شود.

جدول ۴. گرایش نمادپردازانه به معماری ایران، ماخذ: نگارندگان

عناصر کالبدی و شاخص های شکلی					عناصر طبیعی				مرحله اول: شناخت مولفه های انتزاعی و مفهومی در معماری ایران
رنگ	حیاط مرکزی	گنبد	ایوان	ورودی	خاک	باد	نور	آب	
- در بررسی نظام های رنگی در معماری سنتی ایران می توان به نظام سه رنگی، نظام چهار رنگی و لوح هفت رنگ اشاره دارد.	- نماد و سمبلی از بهشت - حیاط ها بصورت مربع مستطیل شکل سمبلی از ثببات و پایداری	- گنبد نماد عرش الهی و وحدت است و با نقش و نگارهای خود فرازمانی و بی نهایت را القا می کند. (اردلان، بختیار ۱۳۹۰)	- هم به لحاظ صوری و هم مفهومی نقطه گذار از زمین به آسمان است - نقطه انتقال میان فضای بیرون و درون	- تمامی نظارت بر ارتباط - حفظ محرمت - فضای واسط و مفصل بنا با فضاهای شهری - دعوت کنندگی - محل انتظار و ملاقات	- کاربرد بسیار در ایران بواسطه اقلیم - از عناصر مقدس و پاک کننده - نقش آفرینی در نوآوری های ایرانی مانند قوس و طاق	- منشا نقوش و فرم های بدیع ایرانی همچون اسلیمی ها و پیچ ها - تاثیرگذاری بر جهت گیری بناها - تاثیرگذاری بر فرم بناها	- خورشید نماد نور الهی - بوجود آورنده تمرکز و حرکت از طریق سایه و روشنایی در بنا - زمین ساز انجام فرائض دینی - ایجاد انعکاس تصویر بنا که به نوعی قرینه سازی است - تاکید بر شفافیت	- ایجاد لطافت و سرزندگی - خنک نمودن محیط و کاهش خشکی هوا در اقلیم گرم و خشک - تاکید بر فضای خاطره ساز - زمین ساز انجام فرائض دینی - ایجاد انعکاس تصویر بنا که به نوعی قرینه سازی است - تاکید بر شفافیت	مرحله دوم: نمود مولفه های انتزاعی و مفهومی در معماری ایران
<ul style="list-style-type: none"> وجود آب در معماری ایرانی اشاره به اهمیت و مرکزیت آب در هستی دارد و با انعکاس آسمان در دل خود، آینه تمام نمای هستی را به نمایش می گذارد. از ویژگی های ذاتی نور می توان بازتاب و پراکنش در طیف روئیت نور و ایجاد رنگ های مختلف اشاره نمود. در معماری، نور برای روشنایی، گرمایش، زیبایی، انتقال احساس، انتقال مفاهیم کاربرد دارد. عنصر باد تاثیر بسیاری در مسیر حرکتی خود بر فرم عناصر طبیعی، منشا نقوش و فرم های بدیع ایرانی همچون اسلیمی ها و پیچ ها شده است. در ایران باستان خاک نیز چون دیگر عناصر طبیعی مقدس بوده و در حفظ پاکی آن می کوشیدند. با وجود اینکه خاک نسبت به دیگر عناصر از بعد مادی بیشتری برخوردار است، اما در تمدن معناگرای ایرانی، ویژگی های نمادینی را بر عهده دارد بویژه اینکه بخاطر اقلیم ایران کاربرد بسیاری در معماری و در نوآوری های ایرانی داشته است. در معماری سنتی به رنگ های مجاور و متضاد در کنار هم و هارمونی بوجود آمده در آنها توجهی خاص شده است. 									مرحله سوم: شناخت معیار و شاخص های مولفه های انتزاعی و مفهومی در معماری ایران

۴- جمع بندی و نتیجه گیری:

معماری ایران با وجود بناهای ارزشمند و معماری توانا در قرون متمادی، منطبق با فرهنگ و اقلیم این سرزمین ایجاد گشته و به عنوان میراثی فرهنگی برای نسل های آینده به یادگار خواهد ماند. مفاهیم و اصولی که به تدریج به عنوان شاخصه در این معماری نمود یافتند منبعی غنی محسوب می شوند که با کهن الگوهای ذهنی مردم ایران سازگار هستند.

بررسی اصول و مفاهیم سنتی در معماری ایران از طریق موارد مطرح شده توسط نظریه پردازان و صاحب نظران حوزه معماری ایرانی امری مهم و در عین حال راهگشا برای معماران ایران می باشد. از طرفی نیازی اساسی برای بروز رسانی و تطبیق این شاخصه ها و مفاهیم با سبک زندگی و دستاورد های سودمند بشر در این زمان احساس می شود. لذا در این پژوهش علاوه بر دسته بندی مفاهیم و اصول مطرح معماری ایران توسط اندیشمندان این حوزه، سه گونه گرایش الگویی، انتزاعی و مفهومی و هم چنین نماد پردازانه نسبت به این معماری در دوران معاصر، بررسی و تحلیل و به شناخت مولفه های آنها و چگونگی نمود در هر یک انجامید و در انتها معیارهای آنها تدوین شده است. با شناخت پرسش های بنیادین نسبت به معماری امروز و در نظر گرفتن فرهنگ، این نوید که از طریق بازشناسی هوشمندانه آنها، امکان بالندگی و شکوفایی مجدد معماری ایران از طریق پیوند اندیشه های بدیع در کالبدی برگرفته از اصول و فرهنگ ایرانی انجام گیرد، داده می شود.

جدول ۴. جمع بندی مفاهیم و شاخصه ها و گرایش های مطرح شده در معماری ایرانی ماخذ: نگارندگان

گرایش	مولفه	معیار	مصادق
الگویی	مردم واری	<p>معماری مردم وار در هر دوره تابع روش زندگی مردم است.</p> <p>شيوه بهره مندی از فضا در معماری ایرانی، شیوه ای درونگرایانه بوده که در آن همواره «مکانی» را برای مرکز و یافتن خویشتن تشخیص بخشیده است.</p>	<p>بلندا و پهنای فضا در برنامه کار معماری_ تاثیر گذار در حوزه آرایش معماری مثل شکل، نوع و تزئین روشنندان_ دخیل در سازه بنا برای رسیدن به فضای مناسب و دلپذیر_ توجه به تعداد مخاطبان و نوع رفتار انسان ها_ تناسب بنا براساس تناسبات انسانی</p>
	درون گرایی	<p>انجام عملی که کارایی دارد و مورد آزمایش قرار گرفته و به جنبه های زیبایی شناسانه آن هم توجه شده باشد نشان دهنده پرهیز از بیهودگی است.</p>	<p>حیاط مرکزی نشانه ای از درونگرایی در مناطق گرم و خشک_ در بناهای حوزه شمالی و ساحلی ایران، طبیعت، منظره قابل مشاهده از داخل عمارت است نه حضور و زندگی افراد_ «حیاط بیرونی» عرصه ای از معماری درونگر</p>
	پرهیز از بیهودگی	<p>نظام پیمون تابع هندسه ای می باشد که عوامل زیادی همچون مصرف، نوع عملکرد مخاطب، میزان نورگیری و ... در انتخاب هندسه آن موثرند.</p>	<p>ادغام چند پاسخ در یک عمل_ توجه به تجارب ساخت و بازده روش ها یا مصالح ساخت بنا_ تزئینات</p>
	نیارش و پیمون	<p>خود بسندگی باعث ارزانی، دسترسی سریع و دوام مصالح می شود؛ صرفه جویی در انرژی و هزینه ها نیز از مزایای خودبسندگی می باشد.</p>	<p>نیارش عامل موثر در دستیابی به ضابطه هر مکان_ ایستایی بنا_ پیمون عامل خلاقیت</p>
	خود بسندگی	<p>در هنر و معماری ایران، هندسه دارای مفهوم و اهمیت ویژه ای است و مسائل مادی و اقلیم، با پشتوانه مسائل شهودی در نظر گرفته می شود.</p>	<p>بوم آورد بودن مصالح و روش های ساخت_ خودبسندگی تا آنجا که صرفه جویی و دوام را در پی داشته باشد قابل پیشبرد در طراحی است.</p>
	نظام فضایی		<p>نظام سلسله مراتب فضایی و معماری ایرانی دارای ساختار «جهت گیری»، «مرکزگرایی» و «محوریت عمودی» می باشد.</p>
	هندسه		<p>تبعیت از عملکدهای مادی و بوم شناختی_ فنا و ترکیبات حساب شده اقلیمی_ استفاده از محاسبات دقیق همراه با حس شهودی</p>
انعکاس	<p>شفافیت در مقابل فضای بدون روزنه و بسته مطرح می شود تا محیط برای انسان قابل پیش بینی باشد.</p>	<p>آینه های ما بعد الطبیعی مساجد چهار ایوانی_ قرارگیری عنصر انعکاس دهنده (سطح آب) در مرکزیت فضای معماری</p>	
شفافیت	<p>مرکزیت در فضای معماری یکی از ویژگی های موازی با مسئله درون گرایی است.</p>	<p>گشایش های فضایی در محور افقی و عمودی که دورنما و منظر را نشان می دهد.</p>	
مرکزیت	<p>همدلی و احترام به طبیعت ریشه های عمیق فرهنگی دارد و همزیستی مسالمت آمیز انسان، معماری و طبیعت در معماری سنتی</p>	<p>تنظیم کننده تمام فعالیت ها_ اصل و مرکز فضا در قسمتی است که نقطه</p>	

انتزاعی و مفهومی		پیوند معماری با طبیعت		راز و ابهام		تعادل موزون-توازن حساس	
عطف و عروجی استثنایی در آن نقطه رخ می دهد.		ایران کاملاً مشهود است. (دبیا ۱۳۷۸)		_راز و ابهام موجب به تفکر واداشته شدن انسان، نسبت به حضور خود در فضا می شود.		_ تعادل موزون-توازن حساس بیشتر با پیوند ارگانیک و همزیستی بنا و اقلیم محیط اشاره دارد.	
قرارگیری فضاهای نیمه باز و نیمه بسته در یک روند سلسله مراتبی به نحوی که در قلب طبیعت و اجزا عناصر آن تجلی کند							
احساس عظمت معنوی در کمال سادگی و خلوص در ترکیب ابنیه							
مانند بکار بردن گنبد در شهرهای کویری یا ایران که در تعدیل و تنظیم کیفیت هوا موثر است.							
ایجاد لطافت و سرزندگی_خنک نمودن محیط و کاهش خشکی هوا در اقلیم گرم و خشک_تاکید بر فضای خاطره ساز_زمینه ساز انجام فرآیند دینی_ایجاد انعکاس تصویر بنا که به نوعی قرینه سازی است_تاکید بر شفافیت		_وجود آب در معماری ایرانی اشاره به اهمیت و مرکزیت آب در هستی دارد و با انعکاس آسمان در دل خود، آینه تمام نمای هستی را به نمایش می گذارد.		آب		نماد پردازانه	
خورشید نماد نور الهی_ وجود آورنده تمرکز و حرکت از طریق سایه و روشنایی در بنا		_از ویژگی های ذاتی نور می توان بازتاب و پراکنش در طیف روئیت نور و ایجاد رنگ های مختلف اشاره نمود.		نور		عناصر کالبدی	
منشا نقوش و فرم های بدیع ایرانی همچون اسلیمی ها و بیج ها_		_در معماری نور برای روشنایی، گرمایش، زیبایی، انتقال احساس، انتقال مفاهیم و ایجاد کاربرد دارد.		باد		عناصر کالبدی و شاخص های شکلی	
تاثیرگذاری بر جهت گیری بناها_تاثیرگذاری بر فرم بناها							
کاربرد بسیار در ایران بواسطه اقلیم_از عناصر مقدس و پاک کننده_نقش آفرینی در نوآوری های ایرانی مانند قوس و طاق		_عنصر باد تاثیر بسیاری در مسیر حرکتی خود بر فرم عناصر طبیعی، منشا نقوش و فرم های بدیع ایرانی همچون اسلیمی ها و بیج ها شده است.		خاک			
تامین نظارت بر ارتباط_حفظ محرمیت_فضای واسط و مفصل بنا با فضاهای شهری_دعوت کنندگی_محل انتظار و ملاقات		_در ایران باستان خاک نیز چون دیگر عناصر طبیعی مقدس بوده و در حفظ پاکی آن می کوشیدند.		ورودی			
نقطه انتقال میان فضای بیرون و درون_ایجاد تنوع فضایی، تشخیص و خوانایی		_با وجود اینکه خاک نسبت به دیگر عناصر از بعد مادی بیشتری برخوردار است، اما در تمدن معناگرای ایرانی، ویژگی های نمادینی را بر عهده دارد بویژه اینکه بخاطر اقلیم ایران کاربرد بسیاری در معماری و در نوآوری های ایرانی داشته است.		ایوان			
گنبد نماد عرش الهی و وحدت است و با نقش و نگارهای خود فرازمانی و بی نهایت را القا می کند. (اردلان، بختیار ۱۳۹۰)		_ در معماری سنتی به رنگ های مجاور و متضاد در کنار هم و هارمونی بوجود آمده در آنها توجهی خاص شده است.		گنبد			
نماد و سمبلی از بهشت_حیاط ها بصورت مربع مستطیل شکل سمبلی از ثبات و پایداری_یا قرارگیری در مرکز، نمادی از وحدت وجود است که در بناهای چهار ایوانه با تاکید بیشتری به چشم می خورد.				حیاط مرکزی			
در بررسی نظام های رنگی در معماری سنتی ایران می توان به نظام سه رنگی، نظام چهار رنگی و لوح هفت رنگ اشاره کرد.				رنگ			

منابع

۱. اردلان، نادر. (۱۳۷۴). معماری ایران در سخن از چهار نسل از معماران صاحب نظر. آبادی، شماره ۱۹، صص ۴۶-۴.
۲. بمانیان، محمد رضا و دیگران. (۱۳۸۹). عناصر هویت ساز در معماری سنتی خانه های ایرانی در معماری ایران، دو فصلنامه مطالعات هنر اسلامی، دوره ۷، شماره ۱۳، صص ۶۸-۵۵.
۳. پور جعفر، محمد رضا؛ اکبریان، رضا؛ انصاری، مجتبی و پورمند، حسن علی. (۱۳۸۶). رویکرد اندیشه ای در تداوم معماری ایران. دو فصلنامه صفا، شماره ۴۵، صص ۱۰۶-۹۰.
۴. پیرنیا، محمد کریم. (۱۳۸۲). سبک شناسی معماری ایران. تدوین غلامحسین معماریان، نشر پژوهنده، تهران
۵. دبیا، داراب. (۱۳۷۸). الهام و برداشت از مفاهیم بنیادی معماری ایران. فصلنامه معماری و فرهنگ، دوره ۱، شماره ۱
۶. شایان، حمید رضا. (۱۳۸۵). هویت معماری معاصر ایران. مجله معمار، شماره ۳۶، صص ۱۳۷-۱۳۲.

۷. صارمی، علی اکبر. (۱۳۷۶). ارزش های پایدار در معماری ایران. سازمان میراث فرهنگی، تهران
۸. طبسی، محسن. (۱۳۸۶). بازتاب هویت ایرانی در معماری اسلامی ایران. هویت ایرانی (سلسله مقالات و گفتارهایی پیرامون هویت ایرانی)، انتشارات سوره مهر، تهران
۹. مهدوی پور، حسین. (۱۳۷۷). مقدمه ای بر تاثیر فرهنگ در معماری. نشریه مسکن و انقلاب، فصلنامه تخصصی بنیاد مسکن، شماره ۸۴، صص ۶۰-۵۲.
۱۰. میرفندرسکی، محمد امین. (۱۳۷۴). معماری ایران در سخن از چهار نسل از معماران صاحب نظر. آبادی، شماره ۱۹، صص ۴۶-۴.
۱۱. نصر، حسین. (۱۳۷۴). یگانگی عمل و نظر در سخن متفکران معاصر. آبادی، شماره ۱۹، صص ۵۰-۴۶.

Formation of principles and concepts of identity creator in Iranian architecture (With emphasis on tendencies, components and examples in contemporary Iranian architecture)

Sasan Azaddolat¹, Mohammad Hassan Fallah², Seyed Mohammad Hossein Zakeri³,
Amin Habibi⁴

M.S. in Architecture, Faculty of Arts and Architecture, Shiraz University, Shiraz¹

Assistant Professor and Faculty Member, Faculty of Arts and Architecture, Shiraz University, Shiraz²

Assistant Professor and Faculty Member, Faculty of Arts and Architecture, Shiraz University, Shiraz³

Assistant Professor and Faculty Member, Faculty of Arts and Architecture, Shiraz University, Shiraz⁴

Abstract

The concepts and principles of Iranian architecture as a valuable heritage that is rooted in the culture and lifestyle of Iran, as well as the influence of the climate of each region, has been inherited from our ancestors and, in the present time, with the diversity of architectural styles, the danger getting away from them is felt. In the meantime, the architects of the Iranian style have dispersed principles for this architecture, but because of the lack of comprehensive coverage on the one hand and the non-classification of the components of the tendencies created in contemporary times and the lack of explanation for each case, So that the enthusiasts of this land's architecture can not continue to convey the concepts of the architecture of Iran. The purpose of this study is to classify the tendencies of contemporary Iranian architecture and then to achieve the components and examples of each trend.

The present research is based on rational reasoning in terms of the nature of the subject. Therefore, in order to collect information, techniques such as documents and evidence have been used in the context of library studies and tried to study in a descriptive-analytical perspective and identifying the features proposed by scholars of expert opinion in the field of architecture in Iran and, with these cases, leads to recognition of the trends created in the contemporary era. In addition to this, efforts have been made to categorize the components for each trend and the representation of each component. The results of the survey individually show three tendency of patterns, abstract-conceptual and symbolic, and their components and indicators.

Keywords: Iranian Architecture, Contemporary Architecture, Identity, Identity creator Concepts.
